

PORTRETTET

«Jeg er ikke engang sikker på at de har atomvåpen. Det kan like gjerne ha vært et jordskjelv»

MORTEN TRAAVIK

Morten Traavik velger når som helst militærparader i Nord-Korea foran småprat i sofaen hos Fredrik Skavlan. Men nå har han jammen fått nok av Nord-Korea også.

En brysom mann

Tekst: Astrid Hygen Meyer, Stockholm
Foto: Anniken C. Mohr, Stockholm

Piss off, sa Morten Traavik. Egentlig kom det helt uventet – det var tidlig oktober og vennlig stemning, vi satt på benkene utenfor en kafé på Söder i Stockholm i kald vind og lav høstsol og balanserte toasttallerkener og kaffekopper foran oss, intervjuet hadde vart i tolv minutter. Vi var allerede langt inne i en samtale om fjellene i Nord-Korea, de snauhogde fjellsidene og de dyrkede jordlappene som dukker opp overalt, da en mann i loslitt, blå jakke, med pappkopp og et skilt foran seg nærmest seg bordet vårt på overdrevet skjelvende bein.

Først kom en lavmålt, introvert mumling fra Morten Traavik. Vi spisset ørene, vekslet blikk. Sa han, eh, piss off?

Så kom det en gang til, litt høyere.

Til slutt hevet han en dirrende pekefinger mot mannen og satte øyne i ham. Piss off, sa Traavik høyt og tydelig, en tredje gang.

Mannen forsvant.

– *Det var da veldig.*

– Rasisten Morten Traavik, tenker dere vel nå.

– *Nja.*

– Sannheten er at han der er dritirriterende. Jeg bor rett rundt hjørnet og ser ham gå rundt her, altfor pågående, han plager alle. Det har ikke noe med hudfargen hans å gjøre. Han er jævlig plagsom, og da nøler jeg ikke med å be ham piss off. Sånn forholder jeg meg til folk, uansett om de er fra Nord-Korea eller er romfolk eller fra Sverige.

– *Ok.*

– Samfunnet er så fullt av moralposører. Folk som gir penger til tiggere for å legge det ut på Facebook etterpå. Det er faktisk det verste jeg vet.

Og slik begynte vår dag i Stockholm med kunstner og teaterregissør Morten Traavik. De neste timene skulle skrivemusklene bli stive og notatblokka bli overfylt mens Traavik fyrte av den ene salven etter den andre.

På vår vei gjennom brede kastanjealleer i byens hippeste bydel, der Traavik bor med sin svenske kone og tre barn, rakk vi innom godhetsposørene på venstresida, hjelpelös svensk innvandringspolitikk, romfolk, den utrettelige Bård Larsen, bistandsorganisasjoner som moralsk selvreklame, den metroseksuelle

mannen, karismatiske kristne og islam, Fredrik Skavlan, mindreårige flyktninger og Kim Jong-un.

For få uker siden kom han hjem fra Nord-Korea for siste gang, denne gangen var han der for å arrangere landets første samtidskunstkonferanse – men reisen blir trolig den siste for Traaviks del.

Etter nesten ti år med jevnlige reiser i landet har stemningen forandret seg, sier Traavik. Han var der under atomprøvesprengningen tidlig i september, og kjente senga på hotellrommet i Pyongyang riste. Kunstkonferansens program ble forsøkt stanset, gang etter gang. På gatene hang det antiamerikansk, krigshissende propaganda i stort format. Og den mest fortrolige vennen hans i landet drapstruet ham midt på lyse dagen.

– Sånn som det har blitt nå, er det faktisk 1984 i Nord-Korea. Vi hadde aldri kunnet invitere Laibach dit nå, det hadde ikke vært sjans i havet.

– *Og da avslutter du samarbeidet?*

– Jeg gjør det. Jeg hadde uansett begynt å kjenne på en slags trøtthet etter alle disse årene. Nord-Korea-fatiigue, sier Morten Traavik.

Det sies at ingen norske aviser skriver om kunst lenger, men i så fall er provokasjonsfenomenet Morten Traavik et sjeldent unntak. Man skulle tro det finnes en egen plass på kultursidene for meningsutveksling og hissig debatt om Traaviks kunstprosjekter, fra missekonkurranser for landmineofre i Angola og Kambodsja til rockekonserten i Pyongyang med de usannsynlige, slovenske avant-gardemusikerne i Laibach. Eller fra pinlig berørte generaler som måtte tåle at Traavik hadde tredd en sju meter lang kondom over en monumental rakett fra den kalde krigen, til en poetisk iscenesettelse av et klimasøksmål, på smeltende is ved Barentshavet, som spektakulært nok også fikk bred pressedeckning.

De siste ti årene er det blitt skrevet rundt 50 artikler om Morten Traavik i året, og ordet «kontroversiell» er aldri langt unna. Mest av alt er det Nord-Korea-prosjektene som tar fyr. Han må ha sett det komme: En norsk kunstner, med millioner i støtte fra

MORTEN TRAAVIK

Alder: 46 år.

Sivilstatus: Gift, to barn og ett bonusbarn.

Bakgrunn: Teaterregissør og kunstner.

Aktuell med: Avsluttet i høst et årelangt kunstsamarbeid med Nord-Korea. Fikk nylig Kritikerprisen for forestillingen «Århundrets rettsak».

halvkjent band spiller på en pub i London.

– *Og derfor er det greit?*

– Spørsmålet er hva man kommer lengst med. Du har to valg når det gjelder Nord-Korea: Du kan ta den klassiske engangsmarkeringen der du tar total avstand og avviser regimet fullstendig, eller så kan du gjøre som jeg har gjort: *rage within the machine*. Gå inn i selve maskinen, og drive en termittaktig, møysommelig graving i systemet over tid. Det er selvfolgelig lett å sitte trygt i sin egen krets og disse Kim Jong-un, da er det enkelt å holde sin sti rein. Det går ikke når du velger strategien jeg har valgt.

Det er snart ti år siden Morten Traavik kom i kontakt med den nordkoreanske vennskapsforeningen, som sikret ham hans første billett inn i landet.

Den gangen reiste han med en pussig forsamlings hvite menn med totalitære fantasier, som brukte all sin tid og egne penger på å arbeide for staten Nord-Korea. Av regimet fikk de diplomer og et opppumpet selvbilde, og av hverandre fikk de flotte titler. Selv ville Traavik bare se.

– Jeg ville reise dit fordi landet var så lukket, en sånn øy av annerledeshet, ikke sant. Den vanlige Nord-Korea-fascinasjonen. Men det som før alvor gjorde meg interessert i landet, og omverdenens forhold til det, var at det ble så overtydelig da jeg kom dit første gang at dette landet ikke kunne vært en seriøs trussel mot verdensfreden om det så hadde villet.

– *Hvorfor ikke?*

– Vel, for det første er det som en tidsmaskin: Det beste de har å by på, nemlig Pyongyang, ser ut som en nyskurt variant av Murmansk på 1980-tallet. Og reiser du ti minutter ut av byen, sitter folk og vasker klærne i elva. Det er ikke en traktor å se, de går med okse og kjerre. Det ser omtrent sånn ut som jeg kan tenke meg det så ut på den norske landsbygda på 1930-tallet. Det blir utrolig synlig hvor fattig landet faktisk er.

– Og dette vil de helst ikke at vi skal se. Men det de selv ønsker å vise fram, er ikke stort bedre. Alle militærparadeene er som et stort kostymeball. For enhver med et minimum av våpeninteresse er det lett å se at det de har, er bare skrot. Det gir ikke mening å male dem opp som den største trusselen for verdensfreden siden Adolf Hitler. I verdenssammenheng er de harmløse.

– *Tenker du det fortsatt, etter å ha ligget i en hotellseng og kjent senga riste av en atomprøvesprengning?*

– Ja. Jeg er ikke engang

staten, reiser til verdens mest autoritære regime og samarbeider med dem om kunstprosjekter. Med futt og pågangsmot rigger han til 17. maifeiring på festplassen i Pyongyang – for å vise nordkoreanerne «det beste av norsk nasjonalisme». Og han lar nordkoreanske barn spille i nasjonal-skatten Kardemomme by på Fest-spillene i Bergen, og kaller det Kardemomyang, slik at «du skal ikke plage andre, du skal være grei og smill, og for øvrig kan du gjøre hva du vil» brått får et militant, totalitært skjær.

Ikke vil han fordømme regimet heller. Like mye som han pirker i Nord-Korea, er det oss selv, og vårt eget selvbilde, han pirker i og irriterer. Alt fra Civita til Anders Heger, fra nordkoreanske avhoppere til stortingsrepresentanter fra Fremskrittspartiet har sagt sin ærlige mening.

– *Har du vært en medløper for det nordkoreanske regimet ved å la deg bruke av dem? De har vel sett en slags nytte i det du har gjort?*

– Det er klart de har sett en nytte. Ellers hadde de aldri gått med på det.

– *Hva slags nytte? PR?*

– Det kommer an på hvem du spør. Du finner nok av klassiske betonghoder som følger ledelsens siste ordre. Og så har du dem som tenker, som genuint har lyst til at Nord-Korea skal bli et land i verden, og som dermed ser nytten av kulturutveksling. Men selvfolgelig bruker nordkoreanerne prosjektene mine også til å promotere sitt eget system. Det er ikke noe hokuspusk der, det er litt som at Robert Hoftun Gjestad i Aftenposten lager en sak hver gang et norsk

«Jeg hadde sikkert blitt jihadist hvis jeg daglig måtte forholde meg til dette samfunnet»

sikker på at de har atomvåpen. Det kan like gjerne ha vært et jord-skjelv.

Det er uansett langt fra Nord-Korea til det trygge, velorganiserte Sverige, der Traavik de siste årene har bodd med sin svenske kone og barn.

Han trives på Söder: Fra stue-vinduet sitt ser han ut på et tidligere asyl der Hermann Göring en gang var innlagt. Og like rundt hjørnet bodde en gang Greta Garbo. Det er et krysningfelt han trives godt i. Han er mindre ærbødig overfor en av dem som i dag bor like i nærheten: Fredrik Skavlan.

– De spurte faktisk om jeg ville være med her forleden. Da sa jeg at grensa mi går et godt stykke etter Nord-Korea, og et godt stykke før «Skavlan».

– *Hva er problemet?*

– Alt! «Skavlan» er opium for folket, trivialisende chit-chat der alt blir uviktig og der hver eneste problemstilling flyttes langt inn i intimsfærens helvete, og blir til menings-tom utveksling av jeg-historier. Jeg vil ikke sitte der og sole meg og små-snakke med Bjørn Eidsvåg og Linni Meister.

– *Hm. Har du fått noen venner her?*

– Noen ytterst få. Det er egentlig fantastisk å være såpass anonym. Dessuten hadde jeg sikkert blitt jihadiste hvis jeg hadde måttet leve daglig og forholde meg til dette samfunnet. Heldigvis er jeg på reise omtrent halvparten av tida. Uten alle disse reisene hadde jeg følt meg veldig fanget. Den sosiale kulturen er så utrolig merkelig her. Det er litt halv-asiatisk, litt halv-tysk, som om Tyskland skulle ligge i Kina.

– *Hva betyr det?*

– En definierende forskjell er for eksempel denne: Hvis du drikker deg full med en nordmann, og dere får god kontakt mens dere er fulle, har det

skjedd noe. Det er en slags forbrødring, man kommer over en kneik. Her har jeg opplevd det helt motsatt. Hvis du slipper deg løs med noen i fylla, og møter vedkommende dagen etter, har du på en måte ødelagt alt. Du får knapt blikkontakt, og de begynner febrilsk å snakke om barn med felles alder. Dette landet er som om Øst-Tyskland skulle være styrt av homser.

– *Sa du homser?*

– Ja, med alt det innebærer. Det er så mye skam, dårlig samvittighet, over de fleste verdier som forbines med maskulinitet og aggresjon. Det er en slags *survivor's guilt*, tror jeg. Jeg har diagnostisert det til en slags fredsskade. Det har ikke vært krig her på en stund. Da skjer det noe.

– *Du mener det er vanskelig å være mann i Sverige?*

– Jeg synes ikke det, men mange gjør åpenbart det. Nei, selv har jeg fått trykket opp en T-skjorte med gotiske bokstaver som det står heteronormativ på. Folk stirrer, ikke sant. Det er et enormt potensial for provokasjoner her. Hadde jeg bare hatt tid, kunne jeg hatt det utrolig gøy.

– *Du dras mot den rollen der, hvor du kan provosere og være kontrær?*

Han tar en liten pause.

– Jeg unngår det i hvert fall ikke.

Utover en levende, aldri hvilende interesse for provokasjoner, er det vanskelig å plassere Traavik politisk. I dagens politiske landskap er det åpenbart at han er hjemlös: Han har stemt alt fra Rødt til Fremskrittspartiet, han har dessuten stemt Senterpartiet og Miljøpartiet De Grønne.

Det finnes liksom ikke noe parti som passer synet hans helt: Han er dypt bekymret for klimaendringene,

EGENMELDING

Siste kulturopplevelse: Første tredjedel av «Planet of the Apes». Den virket lovende, men jeg er småbarnsfar og begynte å se dobbelt. Orket ikke å se mer.

Ditt lydspor: Laibach og alt mulig annet. Jeg er så gammeldags at jeg fremdeles har Ipod. Jeg pleier å sette på random og la den rulle og gå.

Politisk enkeltsak: På kort sikt: Islam. På lengre sikt: Klimaendringene.

Hva leser du daglig: Etter at jeg fikk Kindle, har jeg lest på den daglig. Nesten bare faglitteratur om andre verdenskrig, noe jeg skylder på min høyt framskredne alder for.

Forbilde: Nei.

Hva tror du på: Frihet, likhet og brorskap.

Det verste du vet: Prektighet. Og sosiale medier.

Det folk ikke vet om meg: At jeg kan snakke russisk, og at jeg har blitt gannet av en same (som heldigvis trakk forbannelsen noen måneder seinere).

men er heller ikke nådig i sitt syn på muslimske innvandrere.

– Jeg synes Sylvi Listhaug er en topp politiker. Hun er mer pønka enn alle de andre politikerne til sammen. Hvis det er noen som utfordrer etablerte sannheter og fordømmer i den offentlige mainstreamen, så er det jo henne. Der har venstresida et stort problem. De framstår ikke som radikale, de er tvert imot konservative.

– *Det høres ut som om innvandringsmotstanden din handler om frykt. Men de farene som skisseres, hvor reelle er de?*

– Vel, slik som Sverige ser ut nå, har

vi fenomener vi ikke har hatt før. Masseslagsmål, stadig grovere vold på en del skoler, voldtekter, for eksempel. Alle vet at det ikke er barn av polakker som utgjør problemet. Seriøst! Virkelig. I møte med den empirien må alle være beredt til å revurdere sine synspunkter.

– *Men ørlig talt, den empirien hører vi om i mediene hver dag. Men de aller fleste lever vanlige, hverdagslige liv og vil ikke kjenne seg igjen i beskrivelsene dine heller.*

– Du er selvfolgelig ikke enig i det jeg sier, du jobber jo i Klassekampen. Det er riktig at det er et mindretall det gjelder. Men det mindretallet er i vekst. I svømmehallen her, der jeg før pleide å ta med barna mine, har det vært flere tilfeller av voldtekter de siste årene. På svenske musikkfestivaler har det vært en eksplosjon av voldtekter og trakasseringer. To menn kan knapt leie over gata på Grønland. For en venstreradikal bør det være like selvsagt å være kritisk til islam som det er å være mot menigheten Livets Ord og den gjengen.

I Stockholms gater går Morten Traavik og smiler litt. Han har grått skjegg, Laibach-uniform, og et svart kors rundt armen som får de forbipasseende til å sende lange, usikre blikk.

Det svarte korset er egentlig den russiske maleren Malevitsj kjente, svarte kors, og det betyr egentlig ikke annet enn at denne mannen er ute i kunstens tjeneste. Det er som om han har gjort det til en oppgave å røske i både seg selv og oss.

På veien over Medborgarplatsen legger han til at han synes Sveriges demokraterna er et omtrent like ørelit parti som Feministisk Initiativ.

Intervjuet med venstresidas dagsavis gikk med andre ord ganske bra. Morten Traavik greide kanskje å provosere noen i dag også.

astridm@klassekampen.no

annikenm@klassekampen.no

«Jeg synes Sylvi Listhaug er en topp politiker»